

Викладач кафедри
естетичного виховання
Прищепа О.П.

ВОКАЛЬНА АРТИКУЛЯЦІЯ ТА ДИКЦІЯ

Спів – це вид музичного мистецтва, у котрому музика органічно поєднана зі словом. Тому спів також називають музичною мовою. У його формуванні, як і в звичайній мові, приймають участь органи надставної труби. Ця частина голосового апарату, яка формує звуки мови, називається артикуляційним апаратом, а органи, які входять до його складу – артикуляційними органами. До них відносяться: ротова порожнина з язиком, м'яке піднебіння, нижня щелепа, глотка, гортань. Робота цих органів, спрямована на створення звуків мови (голосних і приголосних), називається **артикуляцією**. Інтенсивність та узгодженність роботи артикуляційних органів виявляє якість вимови, розбірливість слів або **дикцію**.

Мета статті: розглянути артикуляцію та дикцію, а також роль голосних і приголосних звуків у вокальному голосоутворенні. Це питання вивчали Л.Б. Дмитрійв, Д.В. Люш, А.Г. Менабені. Вони стверджують, що головна робота над вимовою відбувається на основі засвоєння поетичного тексту, його змісту і настрою, через створення невимушеної атмосфери роботи, що знімає затиснення щелеп, горла, млявість губ та язика тощо. Правильна вимова має бути наслідком гарного розуміння, знання тексту, що дуже важливо для якості співу. Знання механізму артикуляції необхідно вчителіві, щоб у разі неправильної вимови дітьми дохідливо пояснити утворення того чи іншого звуку.

Навички артикуляції та дикції набувають спочатку на примарних тонах співацького голосу у помірному темпі, спокійному ритмі і з середньою динамікою. Але згодом темп прискорюється, що сприяє розвитку рухливості голосу. Поряд з цим слід зберігати чітку дикцію.

Корисними також є скоромовки для розвитку артикуляційного апарату та дикції. Для активізації роботи артикуляційного апарату корисними є вправи, в яких чергуються контрастні щодо місця й способів їх утворення приголосні та голосні: а-о-у-е-і (і-е-а-о-у). Допомагає й прийом промовляння слів у ритмі мелодії пошепки з активною артикуляцією.

Велике значення має дотримання основних правил орфоєпії, тобто, правил літературної вимови. Сценічна і вокальна орфоєпії не завжди збігаються. Так, редукція ненаголошених голосних у співі не завжди відіграє таку роль, як у мові.

Орфоєпія в українській та російській мовах теж різна. Українська мова налічує шість простих голосних: а, о, у, е, и, і та чотири йотованих: я (й+а), ю (й+у), є (й+е), ї (й+і).

Кожна **голосна** має свої властиві їй обертони (форманти), які є причиною їх різноманітного звучання. У співі голосні відрізняються від розмовного звучання тим, що для збереження кантилени якнайменше мусить рухатися нижня щелепа, натомість активніше повинні працювати губи, кінчик язика, м'яке піднебіння. У вокальній роботі застосовується ілюстрація видимих рухів артикуляційного апарату. Це набуває особливого значення у зв'язку із застосуванням фонетичного методу голосоутворення. Він спирається на мовний досвід дітей, що найбільш підпорядкований їх свідомості.

Щоб правильно застосувати фонетичний метод навчання й розвитку голосу, слід знати як впливають окремі звуки мови на звучання співацького голосу.

І - найдзвінкіший з усіх голосних, він налаштовує звук на головне резонування, збирає і наближає звук до обличчя при глухому тоні голосу, сприяє активній атаці звуку, корисний при сиплому голосі, але не рекомендується при горловому тембрі.

Е - теж дзвінкий, наближається до "і", сприяє активній роботі голосових складок. У поєднанні з губними допомагає позбутись носового (гугнявого) звуку.

И - не надто заглиблений, як у російській мові; для співу не дуже зручний.

О - сприяє хорошему підняттю м'якого піднебіння, легко округляється, знімає плоский звук і його стислість. Звук лабіалізований (губний), тому активно працюють губи.

А - найзручніший для співу звук, але він мусить бути не дуже заглибленим. Його форманта сприяє вільному, ненапруженому положенню гортані, правильному рупороподібному положенню ротоглоткового каналу; цей звук виявляє природний тембр голосу.

У - найглибший і "найтемніший" звук; при його вимові найвище піднімається м'яке піднебіння, розширюється ротоглотка, активізуються губи, голосові складки. Він служить зручним звуком для "прикриття" верхнього регістру чоловічих голосів; вирівнює звучання окремих партій в хорі.

Йотовані голосні сприяють створенню зібранішого і яскравішого звуку по відношенню до простого. При цьому треба слідкувати за коротким звучанням "й", щоб не спотворювати наступного простого звуку.

Приголосні утворюються у ротовій порожнині при перешкоді потоку повітря та звуковим хвилям і локалізуються у якомусь певному місці мовного апарату.

За способом звукоутворення приголосні поділяються на глухі (складаються із одних шумів), дзвінкі (ротові шуми + голос) та напівголосні або сонорні (л, м, н, р).

Активна вимова приголосних викликає посилене скорочення м'язових стінок глотки, перетворюючи їх тим самим в резонатор із відносно твердими стінками, від чого збільшується дзвінкість голосних у співі. Ось тому, чим чіткіше вимовляються приголосні, тим яскравіше звучить голос.

У вправах частіше всього застосовуються дзвінкі приголосні: губні (лабіалізовані) - б, п, м; язичні - д, т, л, р, ц, ч; піднебінні - м, н.

Звуки переднього ряду (д, з, л) наближають звук, і їх використовують при глухому заглибленому звучанні голосу.

Звуки заднього ряду (к, х, г) допомагають при виправленні плоского звуку, бо при цьому активізується м'яке піднебіння.

Спів закритим ротом на приголосній "м" здійснюється при стулених губах з дещо опущеною нижньою щелепою із відчуттям напівпозіхання, а кінчик язика піднятий до альвеол передніх верхніх зубів. Ця вправа буде ефективною за умови виникнення правильного резонаторного відчуття вібрації порожнини носа.

Найпомітніше в українській орфоєпії змінюються приголосні.

"В" на кінці слова уподібнюється до короткого "у" (пішов - пішо у).

Дзвінкий (д, з, ж, дз, дж) асимілює попередній глухий (наш дядько - наж дядько). Наступний глухий різко впливає на попередній дзвінкий (важко - вашко). Збіги приголосних дають асиміляцію звучання. Такі сполучення, як "жц" трансформуються у вимові у "зц" (книжці - книз'ці). Тверді приголосні нерідко пом'якшуються наступною м'якою (піс'ня). Шиплячі (ж, ч, ш, щ) перед "і" пом'якшуються.

У місцях, де є збіг кількох приголосних, корисно акцентувати один з них, залежно від місця наголосу у співі.

У російській мові ненаголошене "о" вимовляється як "а" (гаварил). Голосні "а", "є" у співі при повільному темпі не редукуються. Проте, в кінці слова "и" та "ы" вимовляється м'якше (середнє між "и" та "а").

Багато змін зазнають приголосні. Дзвінкі наприкінці і в кінці слова переходять у глухі (сказки - скаски, молодка - малотка, кров' - кроф'ь, любов' - любоф'ь).

Як і в українській мові, м'яка приголосна пом'якшує попередню (пес'ня, лес'ница). Подвоєні приголосні пом'якшують попереднє "а". Закінчення дієслів "-ться", "-ся", "-сь" вимовляються твердо: "-цца", "-са", "-с" (напр.: купацца, б'юс). Збіги приголосних "чн" звучать як "шн" (скушно); у "стн", "рдц" випускається середній приголосний (серце, чесно).

Таким чином, в основі виразності подачі тексту лежить відповідність даному змісту емоційного забарвлення твору, що виконується. Завдання виконавця - розкрити емоційний задум композитора і передати не лише відповідний емоційний стан, але й виявити при цьому своє ставлення до змісту. Та чи інша емоція, що переживається людиною, супроводжується певним м'язовим тонусом усього тіла, у тому числі й артикуляційним апаратом. Тому робота над артикуляцією та дикцією необхідна як вчителю, так і учню.

Література:

1. Дмитриев Л.Б. Основы вокальной методики / Л.Б. Дмитриев. – М.: Музыка, 1968. – 676 с.
2. Люш Д.В. Развитие и сохранение певческого голоса / Д.В. Люш. – К.: Муз. Україна, 1988. – 142 с.
3. Менабени А.Г. Методика обучения сольному пению / А.Г. Менабени. – М.: Просвещение, 1987. – 95 с.